

Історія української культури

Культура України XIV – I пол. XVII ст.

Лекція 3

Доц. Бадєєва Л.І.

Факультет комп'ютерних наук,
кафедра українознавства, ХНУРЕ

Мета і завдання

- Ознайомитися з соціально-політичною та культурною ситуацією в українських землях в XIV – I пол. XVII ст.
- Розкрити сутність ренесансно-реформаційних ідей та показати їх поширення в Україні.
- Охарактеризувати особливості архітектури та познайомитися з її досягненнями.
- Ознайомитися з розвитком освіти, книгодрукування та літератури в цей період.
- Розкрити особливості культури українського козацтва.

План

- 1. Соціально-політична та культурна ситуація на українських землях.
- 2. Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі.
- 3. Архітектура та мистецтво.
- 4. Освіта, книгодрукування, література.
- 5. Культура українського козацтва.

Соціально-політична та культурна ситуація

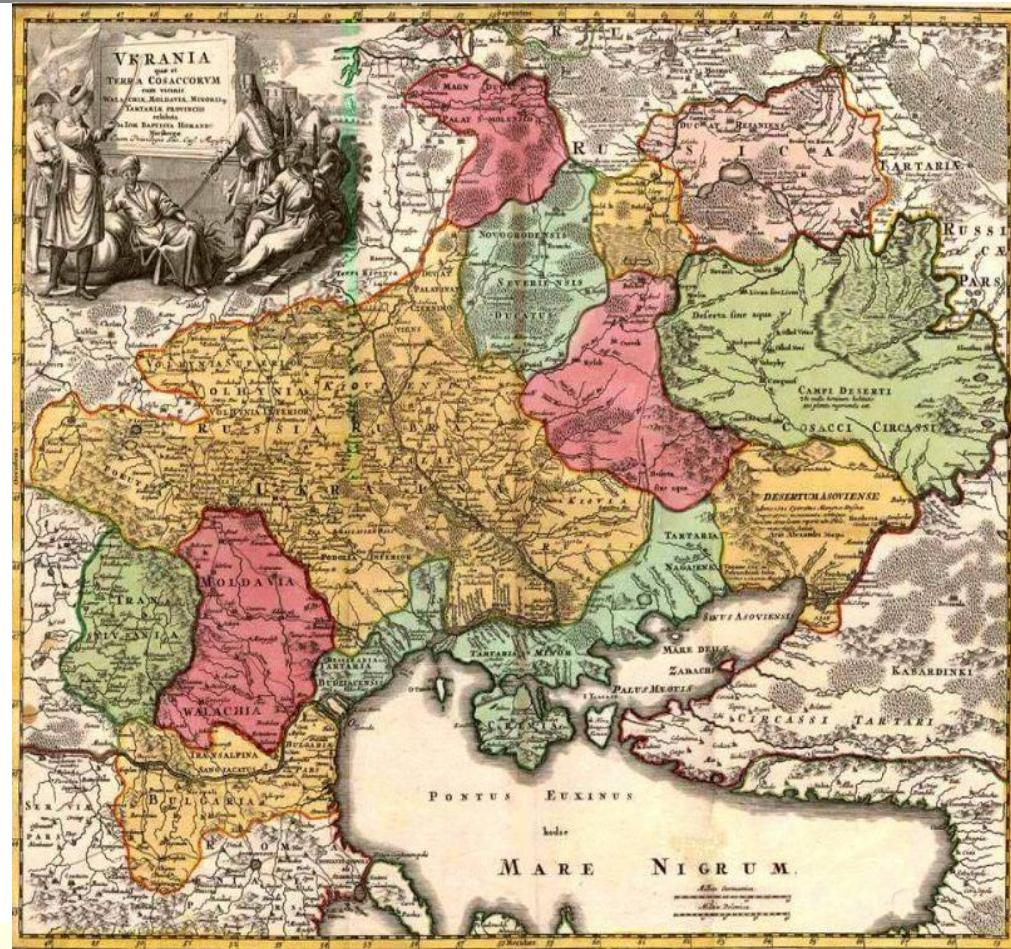
- XIV - середина XVII ст. включає в себе два історичні етапи української культури:
  - 1. подолання наслідків навали монголо-татарських орд, відновлення міської цивілізації в Подніпров'ї, початок колонізації південноукраїнських степів.
  - 2. концентрація основної частини українських земель у складі Речі Посполитої, наростання загрози колонізації та асиміляції України Польщею.

Соціально-політична та культурна ситуація

- Факторами культурного розвитку України в XV - XVI ст. були:
  - ▣ 1. Ліквідація українських удільних князівств, утвердження в Україні чужоземної влади.
  - ▣ 2. Відновлення Київської митрополії як центру управління православної церкви України та Білої Русі. Розмежування православної церкви України і Білорусі з Московською митрополією - центром православної церкви Росії.
  - ▣ 3. Вплив падіння Візантії, зростання турецької агресії проти країн Східної та Центральної Європи.
  - ▣ 4. Епохальні зрушення в культурі Західної Європи: Відродження, Реформація і контрреформація.

Соціально-політична та культурна ситуація

У XIV - XV ст. кордони розподілу України між низкою держав (Польща, Литва, Московська Русь та Угорщина) залишалися майже незмінними. Виняток становить Чернігівщина, втрачена Литвою в ході війн з Московською державою.

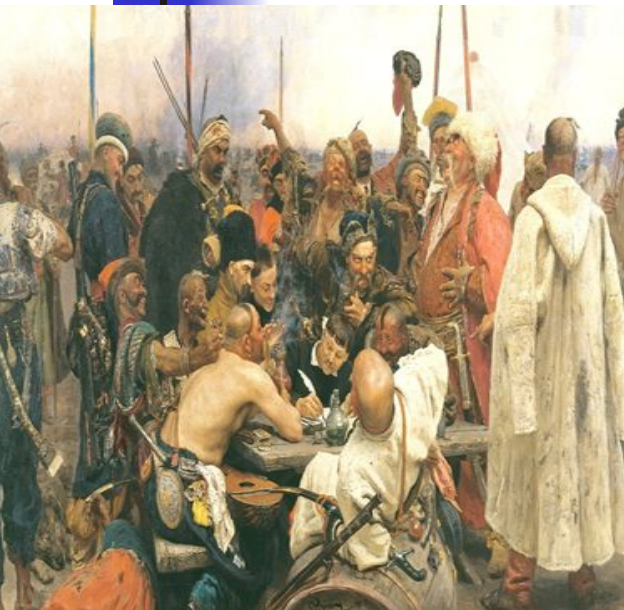

Соціально-політична та культурна ситуація

Істотні зміни відбувалися в соціальному становищі окремих станів. Продовжувалося формування шляхти, як замкненої корпорації, основною політичною перевагою якої було привілейоване землеволодіння.

Соціально-політична та культурна ситуація

На рубежі XV-XVI ст. вперше заявляє про себе українське козацтво.

Поступово козацтво стає головною захисною силою України від турецько-татарських нападів.

До середини XVI ст. козаки освоюють пониззя Дніпра, де трохи пізніше виникає історичний центр українського козацтва - Запорізька Січ.

Соціально-політична та культурна ситуація

Православна церква України та Білорусі – головна опора збереження та розвитку національної культури - в XVI-перш. пол. XVII ст. була ослаблена відсутністю державної опіки

У православ'ї існували сили, які прагнули до посилення церковних структур. У 1509-1510 р. митрополит Йосип II Солтан скликав церковний собор у столиці Великого князівства Литовського Вільно

Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі

Реформація – антикатолицький рух за переоблаштування церкви;

У XVI ст. країни Європи були охоплені Реформацією. Її

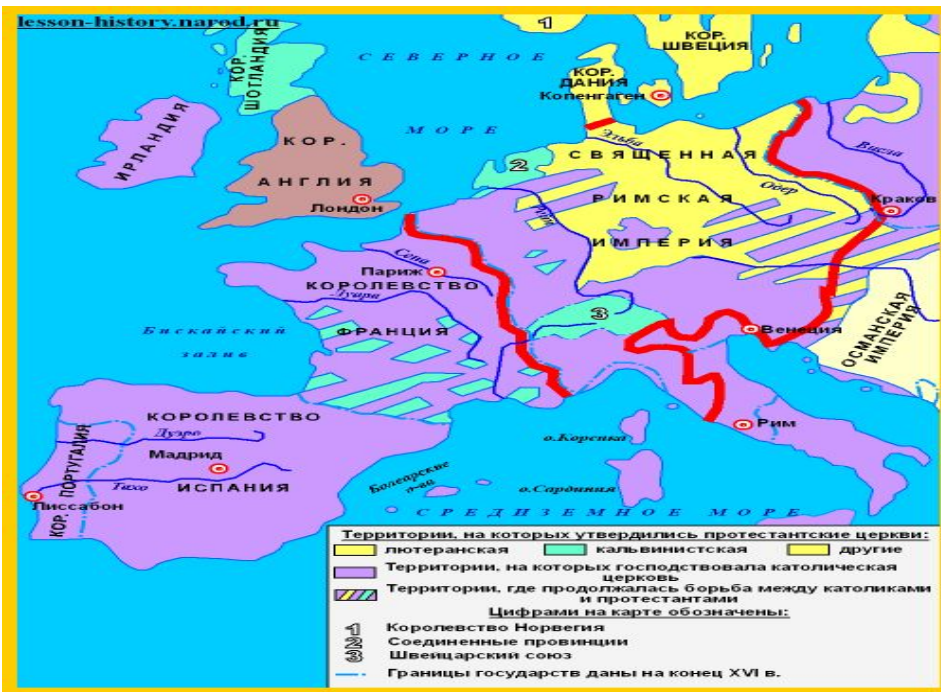
учасники виступали:

- Проти надмірного втручання церкви в усі сфери життя;
- За зменшення впливу церкви та духовенства;
- За здешевлення церкви і спрощення церковних служб.

Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі

Унаслідок виник *Протестантизм* – третій напрямок у християнській релігії(після православ'я та католицизму).

Реформація знайшла відгук в діяльності братств, що були засновані у Львові(1586 р.),Рогатині, Галичині, Вінниці, Лубнах, Києві(1615 р.),Луцьку та інших містах.

Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі

У XVI-XVII ст. ідеї Ренесансу виявлялися в містобудуванні, архітектурі та живописі. Під впливом Відродження побудовані міста-фортеці Броди, Жолква, Бережани, Меджибож, Тернопіль та інші.

Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі

- ▣ Регулярне міське планування характерне для забудови Львова та Кам'янця-Подільського.

Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі

Оновлений у другій половині XVI ст. середньовічний замок в м. Острозі.

У другій половині XVI ст. перебудовується Кам'янець-Подільська фортеця.

Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі

«Чорна кам'яниця» у Львові
(архітектор П. Римлянин).

А архітектор П. Барбон будує вежу
Корнякта.

Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі

Протягом XVI ст. помітно зростає кількість українців, які навчалися в західноєвропейських університетах.

Наприклад, у списках Краківського університету значаться понад ста імен вихідців з руських земель.

Зустрічаються імена русичів і у списках студентів та випускників Празького університету, а також в ряді навчальних закладів Італії, Німеччини та Франції.

Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі

Юрій Дрогобич або Ю.Котермак (1450-1494) навчався у Краківському та Болонському університетах. Досягнувши ступеня доктора філософії та медицини, кілька років викладав у Болонському університеті астрономію, був ректором медиків та студентів вільних мистецтв..

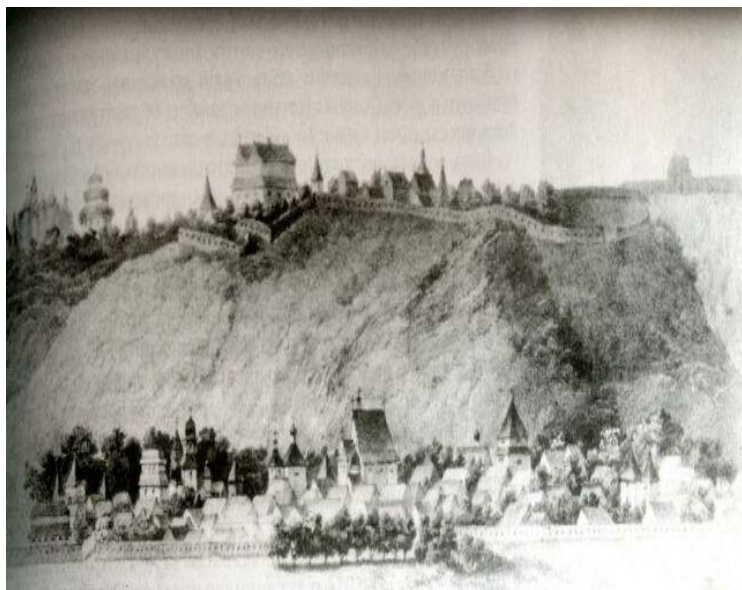
Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі

Станіслав Оріховський народився в 1513 р. у с. Ораховці біля Перемишля в шляхетській польсько-українській родині. Навчався у Краківському, Віденському, Віттенберзькому, Падуанському та Болонському університетах.

Архітектура і мистецтво

У XIV-XV ст. провідним напрямом української архітектури стає оборонне будівництво.

КИЇВСЬКИЙ ЗАМОК на замковій горі над Подолом (згорів у XVII ст.).

Хотинська фортеця

Архітектура і мистецтво

У першій половині XVII ст. костьольне будівництво стало чинником наступу католицизму на православну віру. Були споруджені Успенський собор у Язлівці, костьол Різдва Богородиці у Бережанах, костьол бернардинів у Збаражі, розпочато будівництво костьолу Івана Предтечі в Києві. Під час Визвольної війни частина культових католицьких будівель була знищена народом, що повстав.

Архітектура і мистецтво

У XV-XVII ст. помітним явищем українського живопису були іконопис та написання портретів.

«Битва під Клушино» із зібрання м. Жолкви. Можливо, автором картини є Симон Богушевич, львів'янин вірменського походження.

Освіта, книгодрукування, література

З другої половини XVI ст. українська культура вступає в період гострої боротьби за своє існування. У цій боротьбі організацією українського міщанства стали братства - православні релігійні об'єднання.

Освіта, книгодрукування, література

- Виник новий напрям літератури – полемічний . Полемічна література - унікальне явище української культури. Її розвиток в кінці XVI-першій третині XVII ст. прискорив розвиток української літературної мови, збагатив її зразками розмовної мови, підвищив риторичну майстерність письменників. В Острозі Христофором Філалетом було написано фундаментальний богословський трактат «Апокрисис».

Освіта, книгодрукування, література

Полеміст Мелетій
Смотрицький написав перший
підручник з вітчизняної філології -
«Граматику», що десятки разів
видавалася у XVII і XVIII століттях.

Непримиренним ворогом
католицизму проявив себе
афонський чернець Іван
Вишеньський.

Освіта, книгодрукування, література

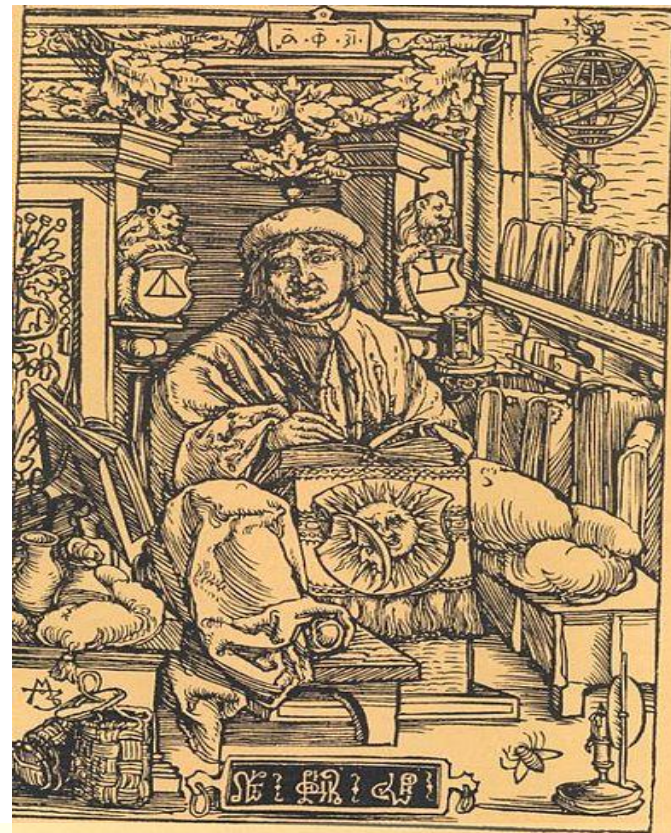
Першою школою нового типу стала Острозька (1578 р.). До її програми поряд з церковнослов'янською і грецькою мовами входили вивчення латини, діалектики, риторики, музики, арифметики, геометрії та астрономії.

Києво-Могилянський колегіум.

Освіта, книгодрукування, література

Перший українсько-білоруський друкар Ф. Скорина працював у Празі в першій чверті XVI ст.

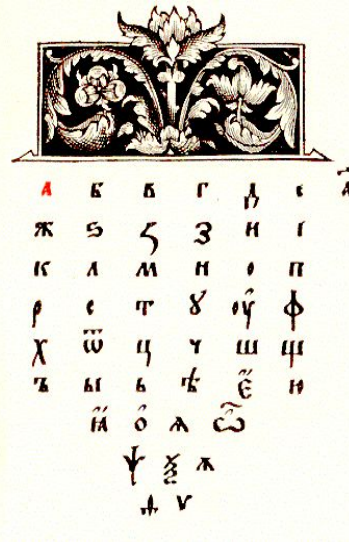

Освіта, книгодрукування, література

У другій половині XVI ст. спільними зусиллями типографів І. Федорова і П. Мстиславця та магнатів Хоткевича і Острозького були створені друкарні в Заблудові, Острозі, Львові. Основна продукція друкарень І. Федорова - богослужбові книги «Апостол» і «Часослов». У 1578 р. був надрукований «Буквар», у 1581 р. - «Острозька Біблія». Після смерті І. Федорова в 1583 р. його справу продовжило Львівське братство.

Освіта, книгодрукування, література

“Буквар”-1578р.

“Апостол” у 1574р.

“Острозька Біблія”
1581

Культура українського козацтва

Історичні джерела говорять, в основному, про військово-політичну діяльність козацтва, взаєминах з державою. Фольклор дає ідеалізований і гіперболізований образ козака та Запорізької Січі.

Культура українського козацтва

Елементи нелігітимності, таємного чоловічого братства створили чимало легенд та міфів про козацтво, наприклад, уявлення про козаків - характерників, наділених надприродною силою.

Культура українського козацтва

Політичний та соціальний устрій Війська Запорізького ґрунтувався на принципі прямої демократії, верховенства загальної волі при вирішенні всіх питань.

Культура українського козацтва

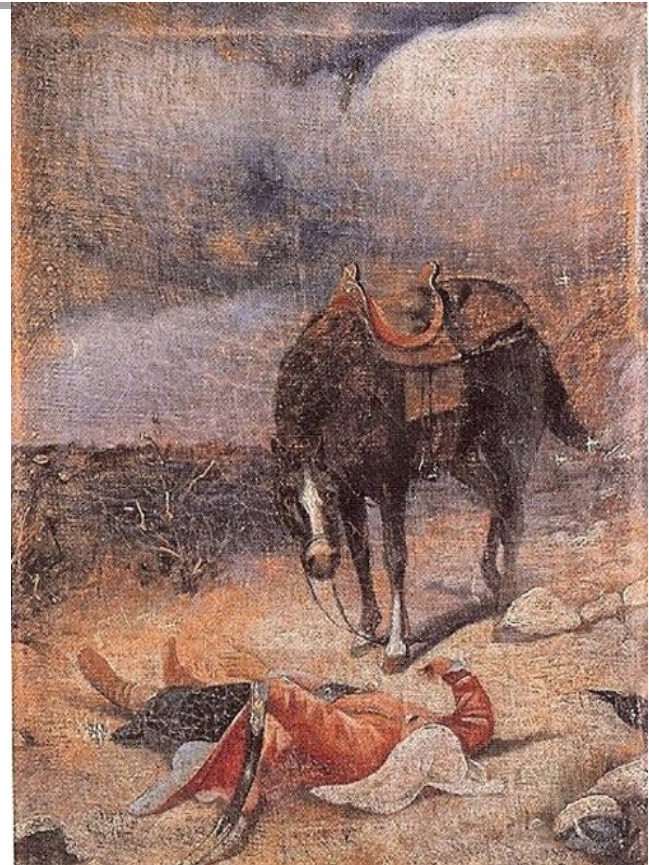
Поступово в козацькому середовищі встановилися відносини лицарської честі, військового товариства, взаємовиручки.

Культура українського козацтва

В народній творчості образ рядового козака став головним в історичних піснях (думах) українського народу. Дума «Івась Коновченко, Вдовиченко» своїм змістом закликала селян та міську бідноту в козацькі ряди, до ратних подвигів у боротьбі із загарбниками.

Культура українського козацтва

Думи виконували морально-етичну та виховну функції. Лейтмотивом думи про Самійла Кішку є ідея суворого покарання за зраду.

Культура українського козацтва

Дума про козака Байду містить у собі узагальнений образ народного героя. Головна її риса - високе патріотичне звучання, апофіоз мужності воїна-героя, який відмовився служити ворогові заради збереження життя.

Література

- Абрамович С. Д. Світова та українська культура / С. Д. Абрамович. – Львів: Світ, 2004. – С. 288–296.
- Кордон М. В. Історія української культури: Навч. посібник / М. В. Кордон. – Львів: Магнолія, 2011. – С. 63–88, 94–97.
- Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За заг. ред. А. В. Яртися, С. М. Шендрика, С. О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – С. 291–294, 299–321.
- Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – К.: АртЕк, 1999. – С. 170–186.
- Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій / А. К. Бичко, Б. І. Бичко, Н. О. Бондар та ін. – К.: Либідь, 1992. – С. 170–187.
- Українська та зарубіжна культура: Навч. посібник / За ред. Л. Є. Дещинського. – [4-те вид., перероб. і допов.]. – Львів: Бескид Біт, 2005. – С. 115–145.